

MONEDE BIZANTINE ANONIME ȘI SKIFATE IN COLECȚIA MUZEULUI DIN TULCEA

Al. Popoș și V. H. Baumann

La Muzeul de arheologie din Tulcea au fost colecționate pînă în vara anului 1973 un număr de 154 exemplare, după cum urmează :

I. Monede bizantine anonime de bronz Clasa A 1 (Ioan Trimisțea, 969—976)¹

Nr. crt.	Metrologie,		ax ²	Ornamente ² Nimb Evanghelic Rv.	Bibliografie atelier emitent	Observații
	1	2				
0						
1.	13,00 g 23,7 mm	↘		Fig. 1 Fig. 2 Fig. 3	Morrisson, II, p. 396. Cp. 4	
2.	11,79 g 23 mm	↘		Varietatea 39 ?	•	Surfața pe un ex. Nicefor II.
3.	16,22 g 27,5 mm			Fig. 4 Fig. 5 Fig. 6	• nr. 02	
4.	9,93 g 28 mm			Fig. 7 Fig. 8 Fig. 9	•	
5.	9,60 g 28 mm			Fig. 10 Fig. 11 Fig. 12	•	
6.	8,75 g 26,5 mm			Varietatea 37 ?	•	
7.	8,03 g 27,5 mm				•	Tulcea, șanț de canalizare la IRTA.
8.	7,80 g 27,5 mm			Varietatea 38	•	Valea Nucariilor. Donată de Cor- nănescu Vasile.

0	1	2	3	4	5
9.	7,35 g 28 mm		Varietatea 24 ?	nr. 08	
10.	6,16 g 28,5 mm		? Fig. 13 Fig. 14	•	
11.	6,05 g 25 mm		Fig. 15 Fig. 16 Fig. 17	•	
Clasa A 2 (Vastile II și Constatin VIII, 976 — 1025)					
12.	21,86 g 35 mm		Fig. 18 Fig. 19 Fig. 20	Morrișson, II, p. 597 598. Cp.	Babadag. Donată de Casapu Jor- dan
13.	17,15 g 33 mm		Varietatea 15	nr. 38	Tulcea, 1973 str. Prislav, 139, do- nată de Thov Larion
14.	16,20 g 33 mm		Varietatea 51 ?	Morrișson, II, p. 598 Cp.	
15.	16,20 g 34 mm	✓	Fig. 21 Fig. 22 Fig. 23	•	
16.	15,48 g 29 mm		Varietatea 39 ?	nr. 54—55	ca nr. 13
17.	15,32 g 34 mm		Varietatea 27—28 ?	•	
18.	13,65 g 29,5 mm		Varietatea 39	•	
19.	13,37 g 30 mm	↘	Fig. 24 ? Fig. 25	•	
20.	13,05 g 32,4 mm		Fig. 26 Fig. 27 Fig. 28	•	ca nr. 12
21.	12,30 g 32,8 mm	↘	Varietatea 5	nr. 34	Valea Teilor Vla- mii lătit prin be- tere.
22.	11,85 g 32 mm		Varietatea 42	•	

0	1	2	3	4	5
23.	10,85 g 32,5 mm	✓	Fig. 20	nr. 65	
24.	10,66 g 29,5 mm		Varietatea 40	•	
25.	10,50 g 30 mm		Varietatea 7 ?	•	
26.	10,27 g 28,5 mm		Varietatea 51	•	
27.	9,80 g 29 mm		Varietatea 39—40 ?	•	
28.	8,50 g 30,5 mm		Fig. 30 Fig. 31	•	Surfrapată ? NI- culijel 1972. Dona- tă de Marin S. Niculaș.
29.	8,15 g 28 mm	↘	Varietatea 45	•	
30.	7,88 g 30 mm		Varietatea 35 ?	•	Surfrapată Nufă- rul, 1969 Tezaur de 11 monede.
31.	7,26 g 24 mm		Varietatea 1	•	Micșonată prin tăiere cu dalta.
Clasa B (Roman III, 1028—1034)					
32.	9,60 g 31 mm			Morrișson, II, p. 598 Cp.	Surfrapată pe un ex. din clasa A 2.
33.	19,96 g 36 mm		Fig. 32	•	
34.	14,72 g 30 mm		Fig. 33 Fig. 34	•	Fian tăiat cu foarfece.

0	1	2	3	4	5
35.	11,75 g 33,5 mm		"	"	Surfrapată pe un ex. din clasa A 2
36.	11,75 g 34 mm		"	"	Surfrapată pe un ex. din clasa A 2.
37.	11,71 g 29 mm		"	"	ca mai sus
38.	11,53 g 31 mm		"	"	ca mai sus
39.	11,45 g 29,5 mm		"	"	Surfrapată ?
40.	10,90 g 34 mm	↗	Fig. 35 Fig. 36	"	Surfrapată ?
41.	10,87 g 33 mm	↗	Fig. 37 ?	"	
42.	10,40 g 29 mm		? ?	"	
43.	10,36 g 30 mm	↗	Fig. 38 Fig. 39	"	
44.	9,60 g 31 mm	↗	"	"	
45.	9,25 g 26 mm	↗	? ?	"	
46.	9,10 g 29 mm		? ?	"	
47.	8,05 g 30 mm		Fig. 40 ?	"	
48.	8,19 g 28 mm	↗	" Fig. 41	"	ca nr. 14
49.	7,98 g 26 mm	↗	"	"	Surfrapată pe un ex. din clasa A 2. Flan rotunjit cu foarfeca.
50.	7,56 g 26,5 mm		"	"	

0	1	2	3	4	5
51.	7,38 g 27 mm		"	"	
52.	7,10 g 27 mm				
53.	10,38 g 29 mm				
54.	10,37 g 30 mm				
55.	10,05 g 32,7 mm				
56.	9,72 g 31 mm				
57.	9,15 g 28 mm				
58.	6,70 g 28,5 mm				
59.	6,40 g 29 mm				
60.	6,22 g 29,5 mm				
61.	6,20 g 25,5 mm				
62.	6,12 g 27,5 mm				
63.	5,76 g 29 mm				
64.	4,71 g 27,5 mm				
Class C (Mihail IV, 1034-1041)					
Morrison, II, p. 600. Cp.					
nr. 95					
Surfrapată pe un ex. din clasa B.					

Clasa D (Constantin IX, 1042 — 1055).

Nr. crt.	Metrologie,		ax	Ornamente rv. jos		Bibliografie atelier emitent	Observații
	1	2		3	4		
0							5
65.	12,60 g 33 mm			— + —	Fig. 42	Morrisson, II, p. 601. Cp. nr. 107 și 111	Surfrapată pe un ex. din clasa C.
66.	11,15 g 32 mm	✓		— + —	Fig. 43		Noviodunum (sezare), 1973
67.	10,68 g 26 mm			— + —	Fig. 44		
68.	10,25 g 30 mm	✗		— + —	Fig. 45		
69.	9,63 g 28,5 mm			— + —	Fig. 46		Dublă frapă, vizibilă pe av.
70.	9,42 g 32 mm			— + —	Fig. 47	nr. 107	Surfrapată pe un ex. din clasa C.
71.	9,40 g 28 mm			— + —	Fig. 48		ca nr. 14.
72.	8,62 g 29,5 mm			— + —	Fig. 49		
73.	8,75 g 28 mm			— + —	Fig. 50		
74.	8,65 g 33 mm			— + —			Surfrapată ?
75.	8,64 g 30 mm			— + —	Fig. 51		Surfrapată pe un ex. din clasa C.
76.	8,48 g 29,3 mm			— + —	Fig. 52		
77.	7,90 g 25,5 mm			— + —	Fig. 53		
78.	7,85 g 29 mm			— + —	Fig. 54		

0	1		2	3		4	5
79.	7,55 g 27 mm			— + —	Fig. 55	Morrisson, II, p. 601. Cp. dar pe rv. Fig. 63	Surfrapată pe un ex. din clasa C ?
80.	7,10 g 27 mm						
81.	6,84 g 27 mm			— + —	Fig. 56		
82.	6,80 g 28 mm			— + —	Fig. 57		
83.	6,45 g 30 mm			— + —	Fig. 58		Surfrapată. Noviodunum (sezare), 1973. Urme de ardere. Surfrapată pe un ex. din clasa C.
84.	6,32 g 28 mm			— + —	Fig. 59		
85.	5,40 g 29 mm			— + —	Fig. 60		
86.	5,30 g 26 mm			— + —	Fig. 61		
87.	3,75 g 26 mm			— + —	Fig. 62		ca nr. 14.
88.	3,66 g 26 mm			— + —	Fig. 63		Foarte tocită
89.	3,04 g 24,5 mm			— + —	Fig. 64		Surfrapată pe un ex. din clasa C sau B

Class P (Constantin X, 1059 — 1067).
a) Anonime.

Nr. crt.	Metrologie,		ax.	Ornamentele rv.	Bibliografie, atelier emitent	Observații
	1	2				
0				3		5
90.	9,20 g 27 mm			— + — — + —	Morrisson, II, p. 602, Cp. dar +	Nufărul, tezaur. Plan tăiat cu foarfeca.
91.	7,10 g 29 mm			— + — — + —	"	Surfrapată.
92.	6,12 g 24,5 mm	↘		— + — — + —	"	Surfrapată. Nufărul, tezaur.
b) Constantin X și Eudochia (1059 — 1067).						
93.	9,90 g 28 mm				Morrisson, II, p. 645—646, Cp.	
94.	9,45 g 31 mm				"	Nufărul, tezaur. Plan tăiat cu dalta.
95.	7,45 g 27 mm				"	
96.	7,30 g 25 mm				"	Plan tăiat cu dalta.
97.	6,92 g 28 mm	↘			"	Surfrapată pe un ex. din clasa E sau D
98.	5,88 g 27,5 mm				"	Surfrapată pe un ex. din clasa E.
99.	5,16 g 27 mm				"	Surfrapată ?
100.	4,90 g 26 mm	↘			"	Surfrapată pe un ex. din clasa E.

c) Constantin X, nominalizate.

Nr. crt.	Metrologie,		ax.	Ornamentele rv.	Bibliografie, atelier emitent	Observații
	1	2				
0				3		5
101.	7,60 g 26,5 mm				Morrisson, II, p. 647, nr. 34, Cp.	
102.	5,50 g 26,5 mm				nr. 40—42	Surfrapată pe un ex. Constantin X și Eudochia.
103.	4,40 g 25 mm				nr. 34	
Roman IV (1068 — 1071). a) Tipul Wroth, 2.						
104.	8,25 g 30 mm				Morrisson, II, p. 652, Cp. Wroth, II, p. 527—528.	
105.	3,85 g 26 mm				"	

b) Anonime, class G.

Nr. crt.	Metrologie,	ax.	Bibliografie, atelier emitent	Observații
0	1	2	3	4
106.	8,15 g 26 mm		Morrisson, II, p. 602—603, Cp.	Isaccea, 1968, donată de Ramadan Mustar.
107.	6,50 g 25 mm		" "	Surfrapată pe un ex. Roman IV, Wroth, 2. Găsită la Nufărul, tezaur
108.	6,25 g 27,5 mm		" "	Ca nr. 8.
109.	5,60 g 28 mm		" "	Dublă frapă.
110.	5,10 g 26 mm		" "	Surfrapată pe un ex. Roman IV, Wroth, 2.
111.	3,95 g 27 mm		" "	Tocită.
112.	4,20 g 26 mm		Morrisson, II, p. 603 cp.	
113.	3,60 g 25,5 mm		" "	
<i>Nicefor Basilakios, Thessalonic (?) 1078^a.</i>				
114.	4,85 g 24 mm		Morrisson, II, p. 682, nr. 01 și 02, pl. XCII	
<i>Nicefor III (1078—1081).</i>				
a) Wroth, II, p. 538, nr. 16, pl. LXIII, 10				
115.	6,90 g 25 mm		Morrisson, II, p. 601, Cp.	Surfrapată pe un ex. Mihail VII.
116.	4,95 g 26 mm		" "	Ca nr. 14.
117.	3,80 g 25,4 mm	↗	" "	
b) Anonime, class I.				
118.	5,43 g 23 mm		Morrisson, II, p. 603—604. Cp.	
119.	5,25 g 25,5 mm	↘	" "	
120.	4,85 g 23,5 mm		" "	

0	1	2	3	5
121.	3,15 g 23 mm	→	" "	
122.	2,45 g 21 mm	↘	" "	
123.	2,30 g 22 mm	↘	" "	
124.	2,00 g 21,5 mm		" "	
<i>Alexius I Comnenul (1081—1118)</i>				
a) Clasa J.				
125.	4,75 g 26,5 mm	↑	Morrisson, II, p. 605. Cp.	Surfrapată ?
126.	3,60 g 21 mm	↘	" "	
b) Clasa K.				
127.	7,07 g 24 mm		Morrisson, II, p. 605. Cp.	
128.	6,20 g 24 mm		" "	Surfrapată pe un ex. din cl. I
129.	6,15 g 24 mm		" "	Nufărul, tezaur
130.	5,50 g 28 mm	✓	" "	Surfrapată pe un ex. din clasa I
131.	4,20 g 23 mm		" "	Surfrapată pe un exp. din cl. I
132.	4,10 g 28 mm	↑	" "	Surfrapată pe un ex. din clasa J

c) Monede skifate

Nr. crt.	Metrologie, metal	Nominal	Descriere	Referiri bibliografice. Observații
0	1	2	3	4
133.	2,95 g 28 mm billon	Aspron trachy	Av. Christos, pe tron cu spătar. Rv. Alexius ținând în dr. sceptrul și în st. globul.	Hendy ² , p. 86, pl. 7, 2-4. Goodacre ³ , p. 269, nr. 32 (bronz) sau p. 268, nr. 31 (argint slab).
134.	4,50 g 26 mm billon	Trachy de billon	Av. Christos, pe tron cu spătar. Rv. Alexius, ținând dr. sceptru lung.	Morrison, II, p. 678, tip 2. Wroth, II, nr. 9-11. Hendy, p. 86, pl. 7, 5. Ratto ⁴ , nr. 2072.
135.	4,45 g 28 mm billon	"	Av. Bust Christos ținând evanghelia în st. Rv. Alexius ținând în dr. sceptru cu cap de lazarum și în st. globul cr.	Morrison, II, p. 679, tip 4, nr. 59. Cp. pl. XCIV, 08. Hendy, p. 86, pl. 7, 6.
136.	3,80 g 28,5 mm billon	"	"	"
137.	2,55 g 28,5 mm billon	"	"	"
<i>Ioan II Comnenul (1118-1143)</i>				
138.	4,30 g 27 mm billon	Trachy de billon	Av. Bust Christos, ținând evanghelia în st. Rv. Ioan II ținând în dr. sceptrul cr. și în st. globul cr.	Hendy, p. 105, pl. 11, 1-2, Cp. emisiunea a doua. Atribuire incertă. Ca nr. 106.
139.	2,52 g 28,5 mm billon	"	"	Morrison, II, p. 695, tip 2, nr. 60, Cp., p. 1. XCVI, 04. Hendy, p. 105, pl. 11, 1, Varietatea B.

140.	1	2	3	4
	1,55 g 28 mm AE		Av. Indesc. Rv. Bust din față, cu sceptrul cr. în dr. și globul cr. în st.	Atribuire incertă. Ca nr. 106. Lipsă aproape 1/2 din moneda.
<i>Manuel I Comnenul (1143-1180)</i>				
141.	4,00 g 24 mm billon	Trachy de billon	Av. Christos pe tron cu spătar. Rv. Manuel ținând în dr. sceptrul cr. și în st. globul cr.	Hendy; p. 117, varietatea B, pl. 15, 3. Cp.
142.	1,80 g 19 mm billon	-	... HA-Δ-ECII - -	Hendy, p. 117, varietatea B, pl. 15, 3, dar figura lui Christos e mărită ca în pl. 14, 13. Morrison; II, p. 713, tip 2; nr. 61, Cp. 04. Ca nr. 106.
143.	1,50 g 19 mm billon	"	- - H A A - -	Ca mai sus? Idem nr. 106.
144.	1,80 g 22 mm billon	"	Av. Christos, pe tron. Rv. Manuel, din față, încoronat de fecioară.	Hendy, p. 114, varietatea C (asterisc deasupra tronului). Pl. 16, 10-13. Morrison, II, pl. XCIX, 28 (B). Ca nr. 106.
145.	0,95 g 25 mm billon	"	Av. Indesc. Rv. Împăratul încoronat de fecioară?	Atribuire incertă. Lipsă cam 1/2 din flan. Ca nr. 106.
<i>Ioan I (III) Ducas Vatatzes (1222-1254) — Niceea</i>				
146.	2,67 g 27,5 mm billon	Aspron trachy	Av. Ioan I, încoronat de Christos, care ține evanghelia în st. Rv. Fecioara, pe tron cu spătar, ținând în brațe chipul lui Christos.	Wroth ⁵ , III, p. 216, 2, 3, pl. XXX, 23.

0	1	2	3	4
147.	2,77 g 25 mm billon	Trachy de billon	Av. Christos ținând volumen în st. Rv. Arhanghelul Mihail, ținând în dr. labarum și în st. globul cr.	Hendy, p. 289, pl. 49, 20, 21.
<i>Epoca Paleologilor — post 1261</i>				
148.	0,82 g 20 mm AE		Av. Impăratul, în oicioare, din față, ținând în dr. o cruce lungă. În imp. st. A. Rv. Floare de rin.	Ca nr. 106.
<i>Nedeterminate</i>				
149.	1,05 g 17 mm AE		Av. Tamga ? Probabil tătarească sau imitație din zona Dunării de Jos.	Oct. Iliescu, în Peuce, II, 1971, p. 261-266. Ca nr. 106.
150.	2,20 g 11 mm AE		Bizantină skifată.	Margini tălate cu foarfeca
151.	1,40 g 20 mm AE		"	ca mai sus Idem nr. 106.
152.	1,27 g 17,5 mm AE		"	
153.	1,02 g 19 mm AE		"	Idem nr. 106.
154.	0,95 g 18 mm AE		"	Plan tăiat cu foarfeca. Idem nr. 106.

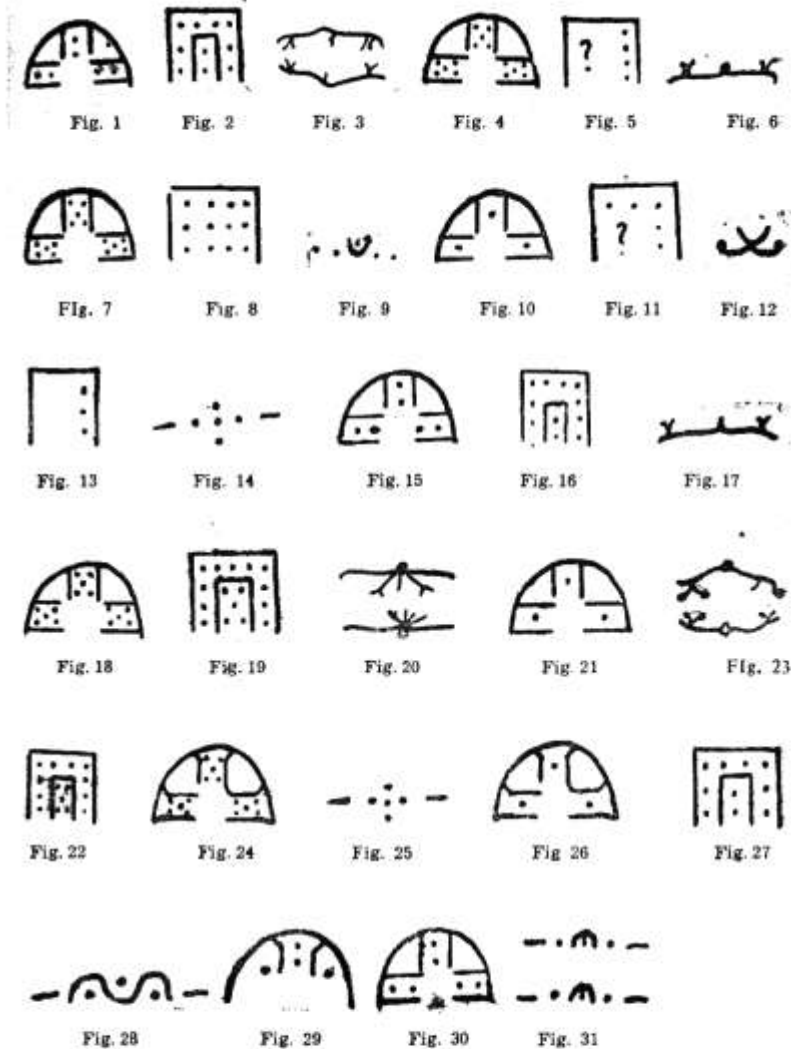

Fig. 32 Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 38

Fig. 39

Fig. 40

Fig. 41

Fig. 42

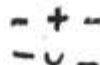
Fig. 43, 44,
46, 51, 54;
56-59; 63-64Fig. 45, 47-50;
52-53; 55;
60-62

Fig. 63

Deși pentru majoritatea monedelor prezentate aici ne lipsesc informații precise asupra locului de descoperire, cunoscând modul în care a fost alcătuită colecția muzeului Tulcean, putem afirma fără teamă că ele provin din nordul Dobrogei. Puținele date pe care le avem indică adrese chiar în oraș și pe o rază de câteva zeci de km.

În Tulcea s-au găsit exemplarele nr. 7, 14, 49, 72, 87, și 116; în Babadag nr. 12 și 17; la Valea Nucariilor nr. 8 și 108; la Valea Teilor, nr. 21; la Niculițel nr. 28; la Neviiodunum (așezare) nr. 67 și 83. Un loc aparte îl ocupă descoperirile făcute la Isaccea, de unde avem monedele nr. 106, 138, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 151, 153, 154, și Nufărul, unde s-a găsit un tezaur de 11 monede din care s-au recuperat numai 6 (nr. 30, 90, 92, 94, 107 și 128). Din păcate nu cunoaștem condițiile de descoperire nici componența întregului tezaur; considerăm însă că cele 6 exemplare reflectă conținutul acestuia: folles din perioada Vasile II — Alexius I. Ținând cont de volumul redus al tezaurului (11 buc.) presupunem că acumularea s-a făcut în vremea lui Alexius I. Deci folles din secolele X—XI puteau rămâne în circulație circa 100 de ani sau mai mult. Din cele 6 exemple 4 sînt surfrapate. Remarcînd că 3 din cele 6 monede ale tezaurului aparțin lui Constantin X subliniem frecvența sporită a acestor exemplare în zona gurilor Dunării.

O mențiune merită faptul că multe din ornamentele monedelor din clasele A 1 și A 2 nu corespund tabelului întocmit de Bellinger. Avem probabil de-a face cu emisiuni mai variate sau specifice zonei de la Dunărea de Jos¹. O sinteză a tuturor descoperirilor de pînă acum ar aduce probabil mai multă lumină asupra acestui aspect. Numărul mare de surfrapări ne atrage atenția în mod deosebit: din 132 de monede anonime 35 sînt surfrapate, adică o proporție de circa $\frac{1}{4}$ (ținînd cont și de cazurile nesigure). Cîteva exemplare merită a fi menționate: Nr. 3, ca argument în favoarea tezei că monedele din clasa A 1 aparțin lui Ioan Tzimis-

¹ Atribuirea s-a făcut după M. Thompson, *The Athenian Agora*, II. Coins, Princetown, 1944.

² Axul a fost menționat numai în cazul abaterii de la normal.

³ Ornamentele sînt indicate numai dacă forma și combinația lor nu corespund tabelului alcătuit de Alfred R. Bellinger, reprodus în catalogul Morrisson, II p. 367.

⁴ Cecile Morrisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale*, I, II, Paris, 1970. Inducerea gurașului emitenț s-a făcut cu aceleași prescurtări ca în catalogul Cp.—Constantinople.

⁵ Lărgirea lanului mongar începe de fapt cu anul 989 și a fost pusă în legătură cu victoria de la Abidos Cf. C. Morrisson, II, p. 394.

⁶ Aversul monedei e neclar și nu avem certitudinea că reprezintă pe Christos așezat pe un tron fără spătar, mai ales că ornamentația reversului — + — ar corespunde clasei E, pe care M. Thompson o atribuie lui Isaac I dar aparține tot lui Constantin X. Conform A. Johnson, *A New Anonymous Bronze of Constantine X*, MN, 15, 1963, p. 97—99.

⁷ Bellinger, Philip Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks collection and in the Whittemore collection*, III, part. II, Washington, 1973 p. 634—639, arată că atribuirea monedelor anonime trebuie încă privită ca aproximativă și o nouă emisiune monedă nu corespunde neapărat unei noi domnii. Astfel clasa D ar putea fi considerată radiată din jurul anilor 1030, iar clasa N ar putea fi mai timpurie decât L și M și ar aparține anilor 1070. Cu această ocazie mulțumesc lui Ch. Poenaru Bordeea care m-a atras atenția asupra acestor importante opinii noi și mi-a pus la dispoziție lucrarea citată.

⁸ Inscripția trebuie să fie + ΚΩΝΡΑCΙ ΑCVCΔΟΥΚ

⁹ Ținînd cont de resturile reversului exemplar, îl dăm și descrierea: Av. Bust Christos, îmbrăcat cu stola și himation, înscrisurînd cu mîna dre. În mîna st. volumen. În timp st. și dr. IC XC.

¹⁰ RV. Cruce partiarhală pe două trepte. În centru, X. În timp, C.R. N. D.

¹¹ Ajută C. Morrisson, II, p. 462 și M. Hendy, p. 70—78. Exemplarul nostru este surfrapat pe un folis Roman, IV, Wroth, 2.

¹² Michel F. Hendy, *Coinage and Money, in the Byzantine Empire, 1081—1261, Dumbarton Oaks Studies*, XII, Washington, 1969.

¹³ Hugh Gouderer, F.R.N.S., *A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire*, London, 1928—1933.

¹⁴ Rodolfo Hatto, *Monnaies Byzantines et d'autres pays... Réimpression par J. Schulman*, Amsterdam, 1930.

¹⁵ W. Wroth, *Catalogue of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards*, London, 1911.

¹⁶ D. Meiralf, *Coinage in the Balkans, 810—1253, Thessaloniki, 1953*, p. 38.

kes¹⁴, nr. 91, 92, 97—100 și mai ales 102, toate din vremea lui Constantin X (1054—1067). Pe de-o parte ele indică repunerea în circulație a unor monede mai vechi, ca urmare a unei necesități de numerar, pe de altă parte, ele permit o mai bună cunoaștere a succesiunii emisiunilor. În acest sens ni se par importante exemplarele nr. 107 și 110, clasa G, rebătute peste monedele lui Roman IV de tipul Wroth, 2, precum și numerele 128—130, 132, — clasa K, rebătute peste monedele din clasele I și J.

Analiza greutateilor medii și a marginilor flanului, fără a avea un rol major în interpretarea circulației monetare locale, pare totuși a indica o „criză de metal” în ultima treime a veacului al XI-lea. Greutatea medie a exemplarelor emise de Constantin X este în acest lot de 6,92 g, acele ale lui Roman IV este de 5,86 g, iar a celor ale lui Mihail VII și Nicefor III (socotite împreună este mai mică de 4 g.

Flanurile ciuntite, uneori în mod vizibil după imprimarea matriței, (nr. 31, 34, 50, 90, 94, 96 și mai ales skifatele) semnifică poate un mod de procurare a metalului pentru confecționarea de inele, ace, cercei, ținte, agrafe, cfrlige de pescuit și alte obiecte mărunte dar necesare¹⁵.

Analiza frecvenței monedelor în această epocă frământată, într-o zonă în care treceau obligatoriu toate vasele care intrau și ieșeau de pe Dunăre, credem că poate procura un plus de informații asupra vieții economice a ținutului.

Pentru perioada 969—1025 avem un număr de 31 monede, adică 0,55 monede/an; un indice relativ mic, însă un spor însemnat față de perioada anterioară, mult mai săracă în descoperiri¹⁶.

Pentru anii 1028—1034 (Roman III) saltul indicelui este vertiginos: 20 de monede pentru 6 ani = 3,33 monede/an. Creșterea substanțială a cantității monedelor, legată de dezvoltarea economică, este o urmare firească a epocii de liniște instaurată după campaniile lui Vasile al II-lea. Se adevărește și în cazul colecției de la Tulcea observația făcută pentru Isaceea în legătură cu acest fenomen¹⁷, saltul fiind chiar mai accentuat în cazul de față.

Din vremea lui Mihail IV (1034—1041) avem 13 monede, adică un indice de 1,82 monede/an, ceea ce înseamnă o reducere cu aprox. 40% față de perioada imediat anterioară. Fenomenul poate fi pus în legătură cu raidurile pecenege din anul 1036, care au afectat greu Capidava și Dinogetia¹⁸, probabil și alte centre din nordul Dobrogei.

Domnia lui Constantin X (1042—1055) este reprezentată în acest lot prin 25 de monede, ceea ce înseamnă un indice de 1,92, adică o ușoară creștere față de perioada imediat anterioară. Fenomenul devine mai semnificativ dacă reținem numărul mare de surfrapări: peste 1/4 din exemplarele prezentate. Probabil că ele datează din prima parte a domniei, ceea ce ar corespunde cu perioada de liniște și înflorire economică de atunci.

¹⁴ Vezi și, pentru problemele de către I. Dimian, în SCN, III, 1966, p. 197—221.

¹⁵ Este posibil ca cumpărarea flanelor să înzestreze și reducerea exemplarelor mai vechi la cantitățile și greutatea monedelor noi, scărâbi mai mici. Pentru situația răspunsurilor în Dobrogea secolului X-XII, D. Vălcuș, în Pontica, V, 1971, p. 493—494.

¹⁶ Căderea slabă a circulației monetare în perioada anterioară s-a datorat în primul rând predominanței economiei naturale, tulburările provocate de răscoalele bulgare-ruse-bizantine, slăbirea imperiului până în vremea lui Nicefor Focas s.a. Fenomenul nu se limitează numai la Peninsula Balcanică. Cf. I. Dimian, *Citeva descoperiri...* în SCN, I, 1957, p. 204—214; Louis Bréhier, *Les empires byzantins*, Paris, 1969, p. 59 și urm., I. N. Jorga, *Istoria vieții bizantine*, București, 1974, p. 217—219 și passim. În legătură cu realizarea operațiilor militare de către Nicefor Focas, continuarea lor de către Ioan Tzimiskes și mai ales Vasile II, vezi DID, III, 1971, p. 41—57. Pentru descoperirile monetare din această epocă în Dobrogea, DID, III, 1971, p. 18—22, I. Barnea, *Dobrogea în secolele VII—X*, Peuce, II, Tulcea, 1971, p. 214. Pentru restul țării, C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în SCIV, 23, 3, 1972, p. 379—415.

¹⁷ Al. Popca, *Monede bizantine din nordul Dobrogei*, Peuce, IV.

¹⁸ A-12, 14, p. 124—125.

Chiar dacă atacurile pecenege din 1046 și 1049—1050 nu au afectat direct Dobrogea¹⁹ ele au provocat totuși o scădere a circulației monetare, fenomen sesizat la Păcutul lui Soare²⁰ și la Isaceea, mai puțin în cazul colecției din Tulcea.

Cu observația că nu avem nici un exemplar de la Isac I (1057—1059), trecem la domnia lui Constantin X (1059—1067) de la care deținem 14 monede (indice 1,75), din care 7 surfrapări. Situația pare a fi mult mai bună decât la Isaceea în aceeași perioadă²¹.

Cei 3 ani ai domniei lui Roman IV (1068—1071) sînt ilustrați prin 8 monede, adică un indice de 2,66, corespunzător probabil cu măsurile de consolidare luate de împărat la Dunărea de Jos. La fel ca și în alte părți, constatăm o scădere substanțială a numerarului în vremea lui Mihail VII (1071—1078): 2 monede pentru 7 ani, indice 0,29. Faptul e pe deplin explicabil dacă ținem cont de criza politică și mai ales economică prin care a trecut Imperiul după înfrîngerea suferită de Mantzikert²².

O revenire comparabilă cu cea din vremea lui Roman IV are loc în timpul lui Nicefor (1078—1081): pentru 3 ani de domnie deținem în acest lot 10 monede, între care o singură surfrapare, ceea ce înseamnă că s-au emis multe monede noi. Indicele 3,33 este identic cu ceea ce fusesc în urmă cu o jumătate de secol.

Domnia lui Alexius I (1081—1118) ne oferă în colecția de la Tulcea 8 monede anonime (din care 5 ? surfrapări) și 5 skifate, adică 13 exemplare pentru 37 de ani (indice 0,38), ceea ce înseamnă puțin în raport cu evenimentele și, desigur, cu viața economică a regiunii.

Cele 3 monede de la Ioan II (1118—1143) și cele 5 de la Manuel I (1143—1180) nu reprezintă un fapt semnificativ pentru această epocă²³. Totuși prezența unor exemplare rare, așa zice însoțite, în catalogul nostru, ca acel follis al lui Nicefor Basilakios, ori acel aspron trachy al lui Demetrius Comnenus Ducas, indică, o dată mai mult, sensibilitatea circulației monetare la emisiuni scurte, ale căror exemplare au devenit deosebit de rare. Acesta este un îndemn în plus pentru a se acorda încredere evidenței numismatice, desigur, fără a absolutiza cifrele. Folosind metoda comparativă și lucrînd cu o masă monetară cit mai mare, e posibilă cunoașterea unor aspecte ale vieții economice ori argumentarea unor fapte asupra cărora alte izvoare sînt incerte.

MONNAIES BYZANTINES ANONYMES ET SKYPHATES DANS LA COLLECTION DU MUSEE DE TULCEA

Résumé

On présente ici 151 monnaies byzantines anonymes et skyphtes collectées à Tulcea, province de Nord de la Dobroudja et de la zone des bouches du Danube.

Les variations de la courbe de fréquence suivent, en général, les événements politiques et militaires, qui ont eu lieu en Bulgarie et dans les Balkans.

On remarque notamment la grande pénurie de monnaies surfrappées (5%) et la présence de deux exemplaires rares: une seule pièce Basilakios et une seule trachy Demetrius Comnenus Ducas.

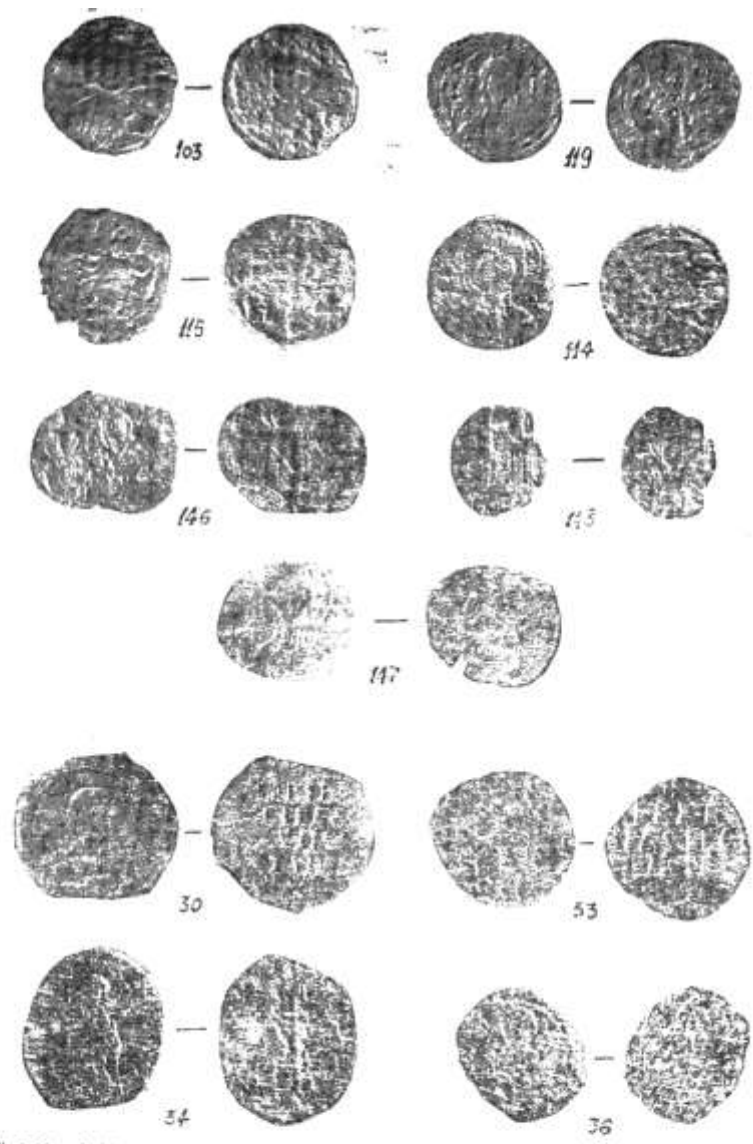
¹⁹ Ibid., p. 137—139, P. Diaconu, *Les Petchénegues au Bas Danube*, Bucarest, 1970, p. 62, nota 17.

²⁰ H. Mihov, *Păcutul lui Soare*, București, 1972, o. 103, și tabelul de la p. 102.

²¹ Reținem calculul pentru Isaceea și constatăm că 2 monede anonime din clasa I lui Constantin X la lot de Isac I (vezi supra, nota 9) oferă un indice de 0,3, adică de cea 1/3 din numărul celui de la Tulcea. Să credem că 10 surfrapări din 1033 și alte veșturi din 1041 și 1042 au fost mai puțin restabile către grădile Banării, mai ales că din cele 14 monede descrise aici 3 provin de la Nufărul ? În legătură cu aceste învieri vezi și C. Nevelsca, *Năvălirea uilor prin țările române în imperiul bizantin*, IIR, IX, 1936, p. 150—159.

²² DID, III, p. 125—126, Louis Bréhier, op. cit., p. 219—226.

²³ Monedele provin de la Isaceea și e posibil să facă parte dintr-un lot. Considerăm numărul lor ales semnificativ, fiind cont că în această zonă s-au găsit astfel de rezerve. Cf. B. Măceș, în *Dacia*, NS, XI, 1971, p. 413.

Pl. I Monede bizantine anonime și skifate în colecția muzeului din Tulcea.
 Nr. 30, 33, 34, 36 — Tezaurul de la Nufărul.
 Pl. I Monnaies byzantines anonymes et skyphates dans la collection du Musée de Tulcea.
 Nr. 30, 33, 34, 36-le trésor de Nufărul